

Amerikan kellesi bilen pikirlenmek

Category: Kitapcy, Nukdaýnazar, Publisistika, Sözler

написано kitapcy | 23 января, 2025

Amerikan kellesi bilen pikirlenmek AMERIKAN KELLESİ BİLEN
PIKIRLENMEK

Professor Jahit Tanýol (1914-2020) aradan çykdy.

«Bize yüz elli ýyllap modernleşme ady bilen başga hekaýatlar gürrüň berildi» diýen Prezidentiň wekili Ybraýym Kalyn professor Tanýolyň ölümine kalam agyz gynaň bildirmedi.

«Ybraýym Kalynyň sözleriniň aşagyna golumy çekmäge birjigem ikirjeňlenmerin» diýen Dogu (Perinçek) abiden-de ýeke söz çykmany, ýogsam bolmasa Tanýol 2011-nji ýylda onuň partiýasyndan deputatlyga dalaşgärligini görkezipdi...

«Aydınlık» gazetini ölüm habarynam bermedi.

AKP häkimiýeti hiç hili gynaňça beýannamasy berilmedi. Üç ýyl öň professor Şerif Mardin ýogalanda, Erdoganyň hut özi onuň maşgalasyna jaň edip, gynaň bildiripdi. Mardini mydama elleriniň üstünde saklandyklaryny gowy bilýäris...

Bugünki gün “ideologik kök” gözlegine girişenler Tanýola däl-de, Mardine hossar çykýarlar; referans çeşmeleri!

Ybraýym Kalynyň «Men, keseki we aňyrsy» (“Ben, Öteki ve Ötesi”) kitabynyň peýdalanan çeşmeleriniň arasynda Şerif Mardin bar we elbetde Jahit Tanýol ýok!

Ýagdaý şeýle bolýan bolsa... häzir ýene Günbatar-modernizm

çekişmesini gurap bileris. Tanýol bilen Mardiniň arasyndaky tapawudy görkezeýin welin, «ýüz elli ýyllyk hekaýat» sözünüň aýaklarynyň niçiksi ýere degmeýändigini görersiňiz...

Professor Jahit Tanýol Ziýa Gökalp, Hilmi Ziýa Ülken, Nureddin Şazi Kösemihal bilen bile Stambuluň ýerli sosiologiýa tradisiýasyny dowam etdirdi...

Professor Şerif Mardin «Sowuk uruş» başlananda ABŞ-nyň wagyz etmäge başlan Düşündiriş sosiologiýasynyň Türkiýedäki düýbünü tutujysy boldy.

Ylmy işlerinde amerikan teoriýasyny we çemeleşmelerini taslaýan sosiologlaryň kesgitlemelerini, çemeleşmelerini ulandy.

Tanýol bolsa hemişe «Türkiýäniň sosial, ykdysady, syýasy meselelerini saýrylaşdyrmakdan azat sosiologik metod bilen çözmäge mejburdyrys» diýdi.

Ýagny, Türkiýedäki sosiologik düşünjäniň Günbataryň garşysyndaky tutumyny, Günbatara bolan garaşlylygyny we sosiologik garaýşyň ýerliligi-sferalaýynlygy ýaly düşüňjeleri Tanýol bilen Mardiniň üstünden seljerme geçirmezden «ýüz elli ýyllyk hekaýat» takalyny okap bilmersiňiz...

Gürrüňi açáýyn:

■ AMERIKAN ILÇIHANASYNDAKY ÝYGNAK

Sosiologiýa XIX asyrdan orta çykdy.

- Bu ylym kapitalizme garşy döräp biläýjek alternatiw girişmeleriň önüni baglamaga hyzmat etdi;
- Basybalykylykly syýasatlara utgaşykly teoriýalary döretti;
- Günbataryň elinde jemlenen bütindünýä hegemoniýasyny dowam etdirmegiň hasabyna hereket etdi;
- Imperialistik meýillere laýyk iş alyp bardy...

Hawa, sosiologiýa global güýçler tarapyndan antropologiýa ýaly «basybalyjylaryň ylymy» hökmünde ulanyldy we häzirem ulanylýar.

Jahit Tanýoldan bir mysal bereýin: 1960-njy ýyl.

ABŞ-nyň Ankaradaky ilçihanasyndan hemaýat alýan Amerikan Ýakyn Gündogar ylmy-barlaglar institutynyň müdiri ilçihanany orta salyp, profeszor Tanýola ýörite çakylyk ugratdy. Ilçihananyň binasynda geçirilen ýygnaqda Tanýola Gündogar obalary boýunça

alyp barýan işleri we «obalardaky täsirli kişiler kimler, olaryň agramlary we täsirleri neneň?» diýen ýaly aňtawçylykly maksada duwlanan soraglar berildi.

Ýygnak institutyň müdiriniň Türkiýedäki jemgyýetçilik gurluşy ýakyndan tanamak islegi bilen işine dowam etdi...

Tanýol ilçihanadaky ýygnagy ýakyn egindeşlerine habar berdi we munuň – sosiologik ylmy-barlarlar perdesiniň astynda ABŞ-nyň türk jemgyýetine gözegçilik etmek we ony dolandyrmak isleýändigini ýüze çykarandygyny aýtdy.

Tanýol dagy-duwara ilçihanadan çakylyk almady...

Beýleki bir tarapdan... Günbatara garaşly sosiologiýa düşünjesiniň Türkiýedäki öňbaşçysy Şerif Mardin ylmy işlerini özi aýtmyşlaýyn, edil «detektiw» kimin dowam etdirdi. Jemgyýetiň ruhy gymmatlyklaryny, simwollaryny we dinamikalaryny orta çykarmak üçin jan aýaman işlrdi. Onuň ylmy işleri esasan «dini gurşawly» işlerdi. Mysal üçin... Günbataryň kellesi bilen Türkiýede syýasy yslam häkimiýetiniň ilkinji kerpiçlerini nädip goýmalydygynyň ýoluny salgy berdi. Atatürke garşy «akademiki» hüjümiň düýbünü tutdy. Yslamy kemalizme garşy gönükdirjek jemgyýetçilik akymyň öňüni açdy.

Professor Mardine salgylanyp «ýüz elli ýyllyk hekaýat» diýmäge hakyňyz ýok...

■ ETMIŞI ULUDY

Bu ýurtda Şerif Mardinler ölse «döwlet derejesinde çäre» geçirilip, soňky ýoluna ugradylýar.

Bu ýurtda Jahit Tanýollar ölse hiç kim eşdenok.

Bu ýurduň takdyry şeýle:

Türkiýedäki sosiologlaryň (žurnalistleriň we başg.) Günbatardaky tanymallygy, ähmiýeti we täsiri olaryň çemeleşmeleriniň – garaýyşlarynyň we düşündirişleriniň kesgitleýji ýa-da ähmiýetsizliginden däl-de, «Günbataryň üstünliginiň» gurşawynda amala aşýar!

Türkiýede bütindünýä sosiologiýasyna baglanyşýan basybalyjylaryň sag goly bolan globalçy sosiologlar öwüp arşa çykarylýar, baýraklara gark edilýär.

«Özüni Türkiýäniň ykbalyna jogapkär saýmaýan hiç bir sosiolog derege ýaramaz. Siziň hemmäňiz Türkiýäniň sosiology, hakykatlary siz görmeli, başga ýoluňyz, hiç hili çykalgaňyz ýok...» diýen sosiolog Jahit Tanýoluň «etmişi» uludy:

– Ýurdumyzyň bar wagty sosial hakykatlardan üzňeleşip, dünýädäki üýtgeşmeler bilen baglanyşyk gurmazdan Türkiýe boýunça ýeke kesgitleýji düşünje berip bilmeýän «baknaçylykly tutuma» garşy göreşip geçirdi...

Hawa, sosiologiýany amerikan nukdaýnazary-simwollary bilen dolduran Şerif Mardiniň pikirlerini gaýtalap, modernizmi dogry tankyt edip bilmersiňiz.

«Hakykatyň öňbaşçysy Jahit Tanýol» (“Dramın Aydını Cahit Tanyol”) kitabynyň awtory Erkan Çawyň hem aýdyşy ýaly, «ýurdumyzda ýerli sosiologiýadan söz açylsa, Anadolynyň taryhyna, kimligine, medeniýetine hossar çykan pikir dünýäsi bar bolsa – Jahit Tanýol munuň kerwenbaşylarynyň biridir...»

Jaýyň jennet bolsun, halypa! Siz hiç wagt unutmarys, unutdyrmarys!

Soner ÝALÇYN.

«SÖZCÜ» gazetini, 18.08.2020 ý.

Terjime eden: Guwanç MÄMİLİYEW. Publisistika